

Joaquim Batlle, banyolí mort en un camp annex a Mauthausen

L'aventura vital de Joaquim Batlle, un jove banyolí que va anar al front a defensar la República i va acabar morint en terres austríaques, al *kommando* de Ternberg, un camp annex a Mauthausen, exemplifica la sort de milers de catalans i espanyols que van morir assassinats pels nazis.

Text > **JORDI GALOFRÉ**, historiador

Joaquim Batlle i Camps va néixer a Banyoles el 4 d'octubre de 1912. Era fill de Miquel Batlle i Terradas, un dels fundadors d'Esquerra Republicana de Catalunya a Banyoles. La família vivia a la plaça dels Estudis, molt a prop de la plaça Major,

al rovell de l'ou de la Banyoles menestral de l'època. Era baster d'ofici. Va ser un dels dirigents de la secció local del POUM a Banyoles, on va assumir les funcions de secretari de propaganda. El POUM va tenir un cert pes a la ciutat, on es va constituir el mateix any de

la fundació del partit, el 1935, a partir de la secció local del BOC (Bloc Obrer i Camperol), que s'havia creat l'any abans. Va arribar a tenir un centenar de militants. A finals de 1936, quan van cridar la seva lleva, Joaquim Batlle va anar al front.

>> Kommando de Ternberg, camp annex de Mauthausen. (Foto: AMICAL DE MAUTHAUSEN - PARÍS)

>> *Joaquim Batlle.*

(Foto: ARXIU HISTÒRIC DE L'AMICAL DE MAUTHAUSEN I ALTRES CAMPS - BARCELONA)

Des del front i des de l'exili, Joaquim Batlle va escriure una sèrie de cartes que han estat conservades per la família, la qual, amb una decisió lloable, les ha dipositat a l'Amical Mauthausen, a Barcelona. Se'n pot consultar una còpia a l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany. Són cartes de gran interès documental, que ens acosten al pensament i a la vida de qui les escriu. Cal tenir present, però, que en les cartes escrites a la família, una de les preocupacions d'aquells que les escriuen és transmetre tranquil·litat i desangoixar els familiars. Això fa que no expliquin la duresa de la realitat i que insisteixin, una vegada i altra, a dir que es troben bé. En el cas de Joaquim Batlle, la realitat desmenteix l'optimisme que intenta transmetre.

Del front a la frontera franco-alemanya

Conservem una carta de Joaquim Batlle dirigida als seus pares i a la germana i escrita des del front el 30 de maig de 1938. L'evolució de la guerra no era favorable a la República. Les tropes franquistes ja havien arribat a Vinaròs i havien aïllat Catalunya de la resta del territori republicà, i faltava poc perquè comencés la batalla de l'Ebre. Com és habitual en aquesta mena de cartes, no hi ha notícies concretes dels combats ni de la situació del front. Joaquim

Batlle intenta tranquil·litzar la família parlant del menjar que li donen: «El menjar aquí va força bé, avui per sopar tenim fesols amb bacallà i per dinar hem menjat cigrons amb faves i cols, vi, el pa que ens correspon i 5 albricocs per postres». I hi afegeix: «Si podeu enviar-me alguna coseta per berenar (però que no vos faci falta a vosaltres), em faríeu un favor». Sap les penúries que es passen a Banyoles i no gosa demanar més que «alguna coseta per berenar».

El gener de 1939, derrotat l'exèrcit republicà, Joaquim Batlle es va exiliar a França i va ser internat als camps de concentració de Sant Cebrià de Rosselló i Vernet (Conflent). Des d'aquest camp, el 17 de juliol de 1939, va escriure una altra carta als pares i la germana, en la qual dona notícies de companys i coneguts, explica que té roba de sobres («No m'envieu roba perquè ens n'han donat molta i sembla a Can Comalat» [una botiga de roba molt popular a Banyoles]) i expressa la seva confiança de sortir aviat del camp: «Sembla que dintre de poc es resoldrà la nostra situació i als que hem demanat per quedar-nos a França ens donaran feina». Espera també poder tornar a casa aviat: «També dec dir-vos que tal com van les coses, dintre de poc temps seré a casa, així com també tots els companys que estem aquí, per ara les coses van bé per més que a vosaltres vos sembli tot

el contrari, d'aquí es veu més bé que no pas d'aquí on sou vosaltres».

Joaquim Batlle va poder sortir del camp, tal com preveia, enrolant-se en una de les companyies de treballadors espanyols, que després es van anomenar *companyies de treballadors estrangers*. Aquestes companyies eren grups de treballadors enquadrats per l'exèrcit francès que van ser enviats a fer treballs agrícoles, forestals o de fortificació a la frontera franco-alemanya. Joaquim Batlle va formar part, amb el número 259, de la 27 Companyia de Treballadors Espanyols. Però si bé va poder sortir del camp de concentració, el seu optimisme en pensar que podria tornar aviat a casa va ser totalment il·lusori.

Des d'aquesta companyia va escriure una sèrie de cartes a familiars i amics, entre els mesos de febrer i maig de 1940. Les cartes ara són en castellà, per exigències de la censura. En aquestes cartes demana que li enviïn fotos familiars, comenta notícies de la família i amics, explica que té contactes amb altres exiliats de Banyoles i que treballa al bosc tallant arbres. Continua preocupat com sempre per tranquil·litzar la família i diu que està ben alimentat i ben tractat: «Yo por mi parte no puedo quejarme, ya que aunque de dinero no tengamos mucho, debido a las circunstancias que está pasando Francia, la comida es buena, abundante, y el trato inmejorable, así como nuestros pequeños vicios, el

>> *Joaquim Batlle, el primer a la dreta, amb una colla d'amics a Banyoles l'any 1935. Al seu costat hi ha Joan Frigola, que va ser empresonat el 1939. El tercer de la banda dreta és Pere Brunyol, que es va exiliar.* (Foto: COL·LECCIÓ FAMILIAR)

>> Joaquina Port amb la seva germana Montserrat, a Châtenay. (Foto: FAMÍLIA CASAS PORT)

tabaco, tenemos el que queramos. Así que no paséis cuidado por mí ya que estoy bien». I fins i tot fa broma sobre la feina que fa: «Continuamos trabajando en el bosque y ha llegado un momento en que manejo el hacha com una destreza que algún día daré alguna lección en el arte de cortar árboles a Faustino».

Explica també que el tabac francès és molt car i molt dolent («parece cabellos», diu), i, per tant, demana que li enviïn tabac de Canàries. En alguna carta expressa que troba a enyor Banyoles, «mi querido pueblo que tantas veces pienso en él y de donde tantos recuerdos felices conservo aun en mi memoria».

Les condicions de vida i de treball en aquelles companyies van ser molt més dures del que explica Joaquim Batlle. Tot i que en una altra carta que escriu a un amic és una mica més sincer i li diu «trabajamos mucho y tenemos pocos momentos libres», és evident el que dèiem abans: que les cartes enviades als familiars des dels camps de concentració (i també des de la presó) no reflecteixen la dura realitat que pateixen els presoners. La situació es va començar a complicar quan Alemanya va envair Polònia, l'1 de setembre de

1939, i es va iniciar així la Segona Guerra Mundial. En una carta del 17 d'abril de 1940, quan Alemanya ja havia envaït Dinamarca i Noruega i estava a punt de produir-se la invasió de França, Joaquim Batlle continua intentant tranquil·litzar la família i escriu: «Aunque la situación creada por la guerra parece extenderse, no paséis cuidado por mí, ya que me encuentro bien y no hay cuidado».

Una sort tràgica

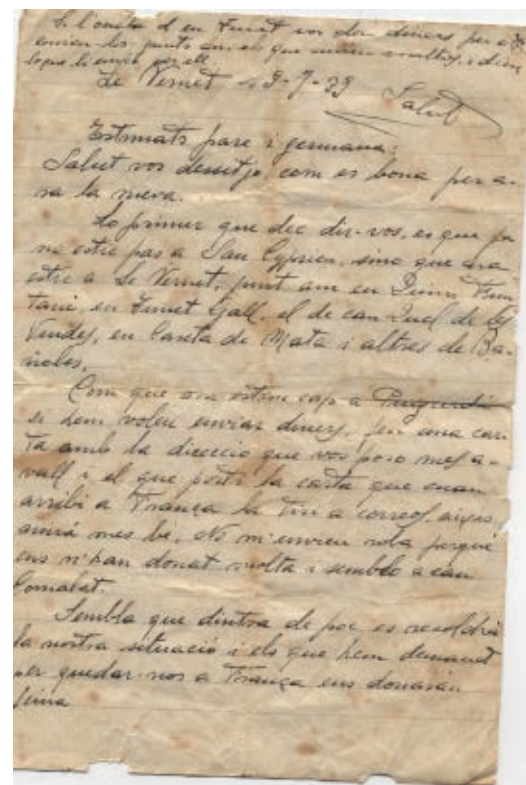
Evidentment, sí que n'hi havia, de motius de preocupació. El 17 de maig de 1940, les tropes alemanyes van envair França i, com és sabut, l'exèrcit francès no va ser capaç de frenar-les. El 5 de juny, els alemanys van superar la línia Maginot, que els francesos consideraven inexpugnable; pocs dies després, el 14 de juny, entraven a París, i el 22 de juny, França firmava l'armistici. La desfeta de l'exèrcit francès va tenir unes greus conseqüències per als components de les companyies de treballadors estrangers, que no anaven armats i eren prop de la frontera, i la majoria van ser fets presoners. Inicialment van ser considerats presoners de guerra i, com a tals, van ser internats en camps de presoners de guerra (*stalag*).

Joaquim Batlle va ser internat al *Frontstalag* 122, a Chaumont (Haute-Marne). Els *frontstalags* eren camps de presoners situats als territoris ocupats, en aquest cas a França. En el *Frontstalag* 122 hi havia milers de presoners, de nacionalitats i condicions diverses. Cada presoner era adscrit a un grup de treball, per fer feines agrícoles, forestals o industrials. Des d'aquest camp, Joaquim Batlle va escriure una carta a la família, el 28 de setembre de 1940, en què diu: «Por ahora estamos bien, ya que trabajo en un horno y gano bastante para permitirme algunos lujos, principalmente de beber cerveza». No diu, és clar, que les condicions de vida eren dures i el menjar, escàs.

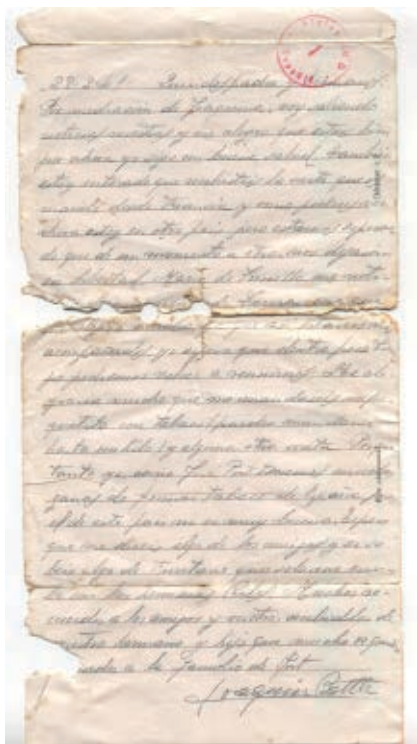
Disposem també de dues cartes que Joaquina Port i Ferrer va enviar als pares de Joaquim Batlle. Joaquina Port era una exiliada, germana de Josep Port, que també s'havia apuntat a una companyia de treballadors estrangers, havia estat fet presoner el juny de 1940 i internat al *Frontstalag* 122, on va coincidir amb Joaquim Batlle. Joaquina Port, després de passar pel camp de concentració d'Argelers, es va instal·lar

a Châtenay, al Departament d'Isère, on feia feines domèstiques. Amb ella es va exiliar també la seva germana Montserrat, que només tenia vuit anys. Les dues cartes de la Joaquina als familiars de Joaquim Batlle les va escriure des de Châtenay, l'una en una data difícil de llegir i l'altra el 13 d'octubre de 1940, per tant quan el seu germà Josep i el seu amic Joaquim Batlle eren al camp de presoners de Chaumont. En primer lloc, intenta tranquil·litzar la família. «A su hijo le escribo junto con mi hermano siempre que puedo. No sufra por él, está bien.» Els explica també que està fent gestions perquè tant el seu germà Josep com el seu amic Joaquim Batlle puguin abandonar el camp de presoners i traslladar-se amb ella a Châtenay: «Yo no he cesado ni un momento de trabajar para poderlos trasladar a mi lado, las impresiones que tengo son buenas».

Les impressions de la Joaquina podien ser bones, però la realitat no ho era, perquè el govern del general Franco se'n va desentendre, d'aquests presoners catalans i espanyols, i el govern francès del mariscal Pétain, també. Les conseqüències van ser funestes: les au-

>> Carta enviada per Joaquim Batlle des del camp de concentració de Le Vernet el 19 de juliol de 1939. (Foto: ARXIU HISTÒRIC DE L'AMICAL DE MAUTHAUSEN I ALTRES CAMPS - BARCELONA)

>> Carta enviada per Joaquim Batlle des de l'Stalag XII D el 28 de març de 1941.

(Foto: ARXIU HISTÒRIC DE L'AMICAL DE MAUTHAUSEN I ALTRES CAMPS - BARCELONA)

toritats alemanyes els van considerar apàtrides i els van enviar al camp de concentració de Mauthausen, que era un camp d'extermini. Els presoners hi van ser traslladats en uns combois ferroviaris en condicions inhumanes, en uns vagons totalment tancats on s'amuntegaven centenars de presoners, sense menjar ni beguda durant dies. Un cop arribats al camp, els van obligar a treballar en condicions molt dures i en unes jornades inacabables, fins al límit de la seva resistència física. Molts hi van perdre la vida.

De camí cap a Mauthausen, Joaquim Batlle i Josep Port van ser traslladats a l'Stalag XII D, a Trèveris, ara ja en territori alemany, des d'on encara Joaquim Batlle va poder enviar una carta a la família, el 28 de març de 1941 («como podréis ver ahora estoy en otro país», escriu). I d'aquí van ser traslladats a Mauthausen, on van ingressar el 3 d'abril de 1941. Port hi va morir vuit mesos després, el 30 de novembre de 1941, mentre que Joaquim Batlle va aconseguir sobreviure gairebé dos anys. Destinat al *kommando* de Ternberg, un subcamp dependent de Mauthausen on els presoners feien carreteres i una

central elèctrica, hi va morir el 21 de febrer de 1943. Tenia trenta anys.

Per acabar d'arrodonir la tragèdia, deixem constància que Joaquina Port, que sovint deixava de menjar per donar-lo a la seva germana Montserrat, va contraure la tuberculosi i va morir l'any 1942 a Châtenay.

El testimoni d'Enric Segarra

Entre les cartes dipositades a l'Amical Mauthausen, n'hi ha algunes, datades els anys 1957 i 1958, relacionades amb les gestions fetes per la família per cobrar una indemnització per part del govern francès. Una aquestes cartes va ser escrita a Teresa Batlle, germana de Joaquim, l'11 de març de 1958, per Enric Segarra.

Enric Segarra i Espinach (Barcelona, 1906) era un veí de Banyoles que va ser guàrdia d'assalt, destinat a Sabadell, i que es va exiliar el 1939. Va ser fet presoner pels alemanys i, després de passar pel camp de presoners (*stalag*) XI-A a Altengrabow, va ser deportat a Mauthausen (gener de 1941). Hi va aconseguir sobreviure, fins que va ser alliberat el 1945, tot i que va quedar amb la salut malmesa. Es va instal·lar a Carrières-sur-Seine, prop de París.

En la seva carta a la Teresa li explica que va ser company de captiveri del seu germà Joaquim i li concreta les circumstàncies de la seva mort: «Sobre tu hermano EPD te diré que estuvimos juntos durante varios años, él en una barraca, yo en otra, él iba a un comando, yo a otro, en los campos de exterminación nos ayudábamos los unos a los otros en la medida de nuestras posibilidades, allí una colilla tenía un valor incalculable, una persona no valía nada, habíamos sido deportados allí para ser exterminados y esto es lo que contaba, puedo citarte de inmensas cosas pasadas y vividas y vistas por allí en aquellos lugares de siniestra memoria pero prefiero pararme aquí porque es tan grande esto que no terminaría nunca de exponer lo que aquello fue. Tu hermano falleció EPD en Ternberg en el mes de enero de 1943 [de fet, va morir el 21 de febrer] de tuberculosis aguda, pero a causa del régimen del campo yo desgraciadamente no podía hacer nada por él. Los que pudieron fueron un Médico y un Enfermero que vosotros conocéis y deportados también, pero el mal era demasiado grave y los recursos casi nulos y así murió un Hombre más

para el progreso, la Libertad y la Justicia Humana EPD».

Més víctimes del Pla de l'Estany

Entre els nombrosos republicans catalans que van ser internats a Mauthausen i a altres camps de concentració nazis, n'hi havia quinze que eren fills o veïns del Pla de l'Estany: sis de Banyoles, quatre de Vilademuls, dos de Serinyà, un de Camós, un de Cornellà del Terri i un de Porqueres (el ja esmentat Josep Port).

Dels sis de Banyoles, tres van morir i tres van sobreviure. Els que van morir van ser, a més de Joaquim Batlle, Antoni Oliva i Camps i Joan Solé i Soler, que van morir, tots dos, al *kommando* de Gusen, un camp annex, situat a quatre quilòmetres de Mauthausen. Els que van sobreviure van ser Agustí Cubarsí i Vilaseca, que va quedar tan tocat per les privacions sofertes que va morir poc temps després de ser alliberat, Gumer-sind Dilmé i Amagat, que va ser deportat al camp de concentració de Dachau, i Timoteu Culler i Abril.

Pel que fa a la resta de veïns del Pla de l'Estany, els quatre de Vilademuls eren Lluís Ametller i Reig, veí de Galliners, que va morir al *kommando* de Steyr (un altre camp annex de Mauthausen); Octavio Arias Gonzalo, gallec i veí de Vilademuls, i Josep Oliva i Viñas, veí de Terradelles, morts tots dos a Gusen, i, finalment, Cebrià Jordà i Vidal, veí de Girona, que va ser deportat a Mauthausen i va sobreviure fent d'infermer als *kommandos* de Ternberg, Schlier-Redl-Zipf i Ebensee. Els dos de Serinyà eren Pere Coronas i Garganta i Enric Planells i Coronas, que van morir tots dos a Gusen. El de Cornellà del Terri era Joaquim Frigola i Bartris, veí de Borgonyà, que va morir al de Dachau el 19 de març de 1945, un mes abans que les tropes nord-americanes alliberessin el camp. El de Camós era Martí Ferrer i Juanola, veí de les Franqueses, que va sobreviure a Mauthausen gairebé quatre anys, fins que el camp va ser alliberat per les tropes nord-americanes, el maig de 1945.

Els camps d'extermini nazis són una de les pàgines més fosques de la història de la humanitat. El record de Joaquim Batlle i dels milions de persones que hi van morir víctimes de la barbàrie ha de perdurar entre nosaltres, no sols perquè és de justícia sinó també perquè és el millor antídoto contra la brutalitat i la intolerància.